

**УДК 378.016:111:005.336.2**

**Кишеня Ю. В.**  
кандидат філологічних наук, доцент,  
доцент кафедри іноземних мов економічного факультету,  
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

**КОМУНІКАЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ  
В ПРИКЛАДНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВІ: ВІД  
ТЕОРЕТИЧНИХ ЗАСАД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ**

Феномен комунікації є наріжним каменем соціальної філософії та лінгвістики, визначаючись як універсальним, багатоаспектним

процесом обміну інформацією – ключовою умовою для формування, функціонування та стійкого розвитку будь-якої соціальної структури. Без ефективного комунікативного зв'язку неможлива ні соціалізація індивіда, ні функціонування інститутів влади, ні передача культурного досвіду. У науковому дискурсі критично важливо чітко розмежовувати терміни: якщо спілкування переважно передбачає безпосередню інтеракцію суб'єктів, яка часто має діалогічний, емоційно насичений характер, то комунікація виступає як значно ширший, узагальнений механізм інформаційного обміну в соціумі, що може відбуватися як прямим, так і опосередкованим шляхом через різноманітні технологічні засоби. Сучасні соціологічні теорії підтверджують, що комунікація є фундаментальним чинником існування суспільства, оскільки суспільства без спілкування не існує, підкреслюючи її конститутивний характер та незамінну роль у забезпеченні соціальної когезії та прогресу.

З погляду лінгвістики, яка є фундаментальною наукою про мову, комунікативна функція виступає первинною і домінуючою. Мова розглядається як головний інструмент для здійснення цього обміну, а її структура і функціонування є предметом детального аналізу. Лінгвістика досліджує мову як динамічну, відкриту до змін систему, здатну адаптуватися до всіх соціальних, культурних, прагматичних та технологічних контекстів. Сучасні прагматичні дослідження підкреслюють, що мова є не лише пасивним інструментом для опису світу, але й активним чинником, який формує світосприйняття, когнітивні моделі та можливості взаємодії з реальністю. Це підтверджується тим фактом, що мовний інструментарій, лексичний запас та граматична структура безпосередньо впливають на способи мислення та формування свідомості. Комунікативний акт реалізується через розгалужену систему каналів: природні канали (які включають вербальні – поезія, риторика, та невербальні – міміка, пантоміма) та штучні канали (такі як іконічні – писемність, графіка, та символічні – архітектура). Ці канали у сучасній класифікації формують три основні види взаємодії: усну, документну та електронну комунікацію. Зростаюча роль невербальних компонентів, паралінгвістичних актів та психофізіологічного впливу вимагає від лінгвістики розробки нових методів аналізу мультимедійних та багатоканальних текстів, оскільки більша частина сучасної комунікації відбувається саме через гібридні, технологічно опосередковані канали, такі як соціальні мережі, відеоблоги та інтерактивні платформи.

У сучасному глобалізованому світі, де транскордонний обмін інформацією став нормою, потреба в перекладі набуває критичної

необхідності, перетворюючи його на невід'ємну складову частину сучасної міжкультурної комунікації. Його першочерговим завданням є подолання мовних та культурних бар'єрів, які можуть бути як явними (різні мовні системи), так і прихованими (історичні аліозії, культурно-специфічні реалії, специфічні гумористичні контексти). Однак, переклад є процесом, який виходить далеко за рамки механічної заміни лексичних одиниць та граматичних структур. Це високоінтелектуальний, складний та багатоетапний процес, який являє собою поєднання інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових актів. Цей акт включає не лише технічні операції кодування і декодування, але й складні психолінгвістичні та когнітивні процеси: акти мовлення, паралінгвістичного впливу, глибоке сприймання, розуміння, аналізу, переробки та кінцевого відтворення інформації у цільовій мові. Таким чином, переклад є вторинним комунікативним актом, який моделює первинну комунікативну ситуацію в іншій мовно-культурній площині. Ключовою метою перекладу є досягнення функціонально-прагматичної еквівалентності, що означає збереження комунікативної мети, стилістичних особливостей, жанрової належності та першочергового впливу оригіналу на цільового реципієнта з урахуванням його культурних та соціально-психологічних особливостей. Перекладач виступає у ролі складного культурного медіатора, який забезпечує ефективну взаємодію між продуцентами та реципієнтом перекладеного тексту. Без глибокого розуміння цих нюансів перекладений текст ризикує втратити свою переконливість, експресивність та функціональність, що є особливо критичним у сферах, як-от маркетинг, юриспруденція чи дипломатія.

Епохальна трансформація, спричинена розвитком комунікаційно-інноваційних технологій (KIT), радикально змінила ландшафт лінгвістики та перекладознавчої практики, зробивши їх високотехнологічними галузями знань. Впровадження електронних каналів зв'язку – інтернету, мультимедіа, мобільного зв'язку – забезпечило перехід від локальної комунікації до глобального та масового обміну інформацією, що вимагає миттєвого реагування та обробки великих обсягів даних. Цей технологічний зсув мав визначальний вплив на вимоги до професії перекладача, змушуючи його інтегрувати технічні засоби у свою щоденну роботу. Центральне місце у новому інструментарії займають інформаційні технології, які є обов'язковим елементом для ефективного здійснення перекладу та забезпечення його конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Серед найбільш впливових технологічних рішень виділяються системи комп'ютерно-допоміжного перекладу (CAT-засоби), які

використовують програмне забезпечення категорії Translation Memory (TM) та інтегровані термінологічні бази. TM-системи стали незамінними для забезпечення термінологічної консистентності у великих технічних, юридичних та корпоративних проєктах, дозволяючи багаторазово використовувати раніше перекладені сегменти, що мінімізує помилки та значно підвищує продуктивність праці.

Особливе, революційне значення для галузі мають системи автоматизованого (або машинного) перекладу (МП), які є одним із найбільш яскравих прикладів застосування штучного інтелекту (ШІ) у лінгвістиці. Розвиток МП пройшов складну еволюцію. Початкові системи, засновані на правилах (Rule-Based Machine Translation, RBMT), були жорстко обмежені необхідністю детального ручного програмування лінгвістичних правил, що робило їх неефективними для складних мовних структур. Згодом з'явився статистичний машинний переклад (Statistical Machine Translation, SMT), який використовував статистичні моделі, виведені з паралельних корпусів, для прогнозування найбільш імовірних послідовностей слів. Хоча SMT значно покращив швидкість і якість, він часто генерував стилістично незграбні та граматично небездоганні тексти, оскільки не враховував глобальний контекст речення [2, с. 236]. Сучасний прорив пов'язаний із впровадженням архітектури нейромережевого машинного перекладу (Neural Machine Translation, NMT), яка функціонує на основі технологій глибокого навчання (Deep Learning). NMT-системи, на відміну від SMT, обробляють текст не пофразово, а як єдину послідовність, використовуючи механізми уваги (Attention Mechanisms) для врахування ширшого контексту, що дозволяє їм генерувати значно більш граматично коректний, стилістично природний та навіть ідіоматичний вивід. Це стало можливим завдяки використанню великих обсягів даних (Big Data) та складних нейронних мереж, які здатні самостійно моделювати абстрактні синтаксичні, семантичні та навіть прагматичні зв'язки між мовами, практично створюючи власну інтерлінгву. NMT може адаптуватися до різних стилів і жанрів, що відкриває шлях до застосування ШІ не лише для технічної, але й для художньої локалізації. Успіхи NMT у відтворенні природної мови призвели до того, що машини можуть адекватно працювати зі складними синтаксичними структурами, явищами полісемії та навіть з елементами стилістики, що раніше вважалося виключно доменом людського інтелекту. Це суттєво змінює баланс сил між людиною і машиною у процесі створення перекладеного тексту, підкреслюючи, що ШІ стає не просто інструментом, а повноцінним учасником перекладацької діяльності.

Якість автоматичного перекладу, керованого ШІ, зросла до такого рівня, що це дозволило сформулювати нову, домінуючу професійну парадигму – постредагування (Post-Editing). Суть цієї парадигми полягає в тому, що ключове завдання перекладача трансформується від первинного створення тексту до його верифікації, редагування та забезпечення культурної, прагматичної та стилістичної адекватності вже машинно-створеного тексту [1, с. 104]. У цьому контексті, наголошується на гострій необхідності переосмислення професійних навичок та поглибленні медійної та технологічної компетенції. Сучасний перекладач повинен ефективно використовувати не лише МП, але й засоби автоматичного анотування та реферування для швидкої навігації у масивах наукових та технічних даних, а також володіти навичками роботи з мультимедійним контентом (наприклад, локалізація відео, субтитрування та дубляж) [3, с. 11]. Ця інтеграція вимагає від фахівця не лише лінгвістичних, але й потужних аналітичних, цифрових та міжкультурних навичок. Успіх у новій ері визначається здатністю фахівця синтезувати творчість і критичне мислення з точністю та швидкістю автоматизованих систем. Це вимагає від вищої освіти перегляду навчальних програм з акцентом на розвиток технологічної грамотності та навичок критичного редагування, а також здатність фахівця працювати в умовах постійної інтеграції нових версій ШІ-систем у робочий процес [4, с. 86].

У підсумку, комунікаційно-інноваційні технології, особливо засновані на штучному інтелекті та нейронних мережах, не просто доповнюють, а радикально трансформують лінгвістику та перекладознавство, перетворюючи їх на високотехнологічні та міждисциплінарні сфери знань. Успіх міжкультурної комунікації у XXI столітті залежить від синергетичного ефекту, досягнутого завдяки інтеграції глибокого лінгвістичного та культурного знання з майстерним володінням передовими цифровими інструментами. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку методик ефективної інтеграції NMT-систем у перекладацький процес та вивчення лінгвістичних, стилістичних та прагматичних особливостей текстів, які є результатом цієї складної співпраці між людським та машинним інтелектом, з метою забезпечення максимальної якості та ефективності глобального інформаційного обміну.

### Література

1. Корольова Т. М., Жмасьва Н. С., Колчаг Ю. І. Постредагування при машинному перекладі. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2020. № 30. С. 102–119.

2. Стахмич Ю. С. Адекватність та еквівалентність перекладу в контексті комп'ютерної лінгвістики. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2013. Вип. 66. С. 235–238.

3. Таланова Ж. П. Педагогічні умови формування професійного світогляду майбутнього перекладача : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кіровоград, 2007. 20 с.

4. Черноватий Л. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки. 2022. Вип. 202. С. 84–93.